

ISSN 0558-1125
УДК 631.527:634.24(477.7)

Н.М. КЛОЧКО, кандидат с.-г. наук

Мелітопольська дослідна станція садівництва (МДСС) імені М.Ф.Сидоренка ІС НААН,
Мелітополь, Україна

СОРТИ ПЕРСИКА (*PERSICA VULGARIS* MILL.), ПЕРСПЕКТИВНІ ДЛЯ ПІВДЕННОГО СТЕПУ УКРАЇНИ

N.M. KLOCHKO, PhD

M.F. Sydorenko Melitopol' Research Fruit Growing Station of the Institute of Horticulture, NAAS,
Melitopol', Ukraine

PERSPECTIVE PEACH (*PERSICA VULGARIS* MILL.) VARIETIES FOR THE SOUTHERN STEPPE OF UKRAINE

За результатами вивчення 34 сортів персика та нектарина селекції Мелітопольської дослідної станції садівництва та Нікітського ботанічного саду, а також інтродукованих із далекого зарубіжжя виділено 13 перспективних за скороплідністю, врожайністю вже на початку плодоношення, великоплідністю, привабливістю зовнішнього вигляду і дегустаційною оцінкою свіжих плодів. Наведено короткий опис восьми інтродукованих сортів.

По результатам изучения 34 сортов персика и нектарина селекции Мелитопольской опытной станции садоводства и Никитского ботанического сада, а также интродуцированных из далекого зарубежья выделено 13 перспективных по скороплодности, урожайности уже в начале плодоношения, крупноплодности, привлекательности внешнего вида и дегустационной оценке свежих плодов. Приведено краткое описание восьми интродуцированных сортов.

As a result of studying 34 peach and nectarine varieties bred by the Melitopol' Research Fruit Growing Station and Nikitsky Botanical Garden as well as those introduced from abroad 13 ones were selected for early ripening, yield at the beginning of fruit bearing already, fruit attractiveness and fresh fruits tasting score. The brief description of 8 introduced cvs is presented.

Персик – одна із скороплідних кісточкових плодівих порід, яку за смакові технологічні та лікувальні якості по праву називають «їжею богів». Її плоди містять, мг/100 г: біологічно активні речовини (БАР) фенольної природи (сира маса) – 134-316, каротиноїди – 0,94-1,02, аскорбінова кислота – 8,5-16,4, а також 0,70-0,86 % пектину, що збагачує харчовий раціон і підвищує захисні функції людського організму щодо несприятливих факторів навколишнього середовища.

200 г персиків забезпечують добову потребу людини в цих сполуках, що має профілактичне значення, мінімізує негативну дію деяких техногенних факторів [1]. За смаковими якостями та лікувальними властивостями плодів (завдяки великій кількості БАР) персик є дієтичною культурою. Природно-кліматичні умови південних областей сприяють одержанню стабільних урожаїв її як у господарствах із різною формою власності, так і на присадибних ділянках населення [10]. Швидкорослі дерева персика вирощують на різних підщепах. Вони невибагливі до ґрунтів, у плодоношення вступають на третій-четвертий рік [9].

У південному Степу України впроваджуються нові сорти цієї цінної культури, що обумовлено їх високою адаптивністю до перепадів температур у зимово-весняний період [4]. Цьому сприяють тривалість біологічного спокою, темпи морфогенезу та зимостійкість генеративних бруньок [5].

Сорти персика, створені в нашій країні, зокрема, на МДСС [10] і в Нікітському ботанічному саду (НБС) [3], скоро- та великоплідні, відзначаються стабільністю врожайності [7]. Разом з багатьма сортами, інтродукованими з країн далекого зарубіжжя [6], вони складають конвеєр свіжих плодів від початку липня до середини вересня, як для споживання у свіжому вигляді, так і переробки [2].

Більшість із них (Віриня, Ювілейний Сидоренка, Сяйво, Згода, Понтійський та ін.) занесено до Реєстру сортів рослин України.

Вивчення нових районуваних та інтродукованих сортів персика й нектарина в умовах стаціонарного зрощення є актуальним питанням.

Метою наших досліджень було визначення основних господарсько-біологічних показників у сортів персика та нектарина, які вивчалися.

Методика та вихідний матеріал. Обліки та спостереження проводилися в саду 2007 року садіння на науково-виробничій ділянці «Наукова» Мелітопольської дослідної станції у 2010-2013 роках.

Предметом вивчення були чотири сорти персика селекції МДСС (Згода, Сяйво, Віриня та Ювілейний Сидоренка), вісім – НБС (Понтійський, Темісовський, Рум'яний нікітський, Лакомий, Нікітській подарок, Гранатовий, Достойний, Нарядний нікітській), 16 інтродукованих (Montar², Harbinger, Corg Line, T-h 4, Harnas (HW-233), Tardiv (T-3), Early White Griaht, Azurite, Wastaw, Benedicte, Top Svit (T-5), Corindor¹, Harrow Diamond, Harrow Beauty (BL-Л), Summer Lady, Kaprise, а також шість сортів нектарина (Diamond Bright, Rose Diamond, Super Gueen, Spring Bright, Diamond Ray, Zephir⁺). Залежно від строків досягання плодів до ранньостиглих сортів належать: персика – Понтійський, Гранатовий, Нарядний нікітській, Нікітській подарок, Згода, Темісовський, Лакомий, Harbinger, Corg Line, T-h 4, Harnas (HW-233), Corindor¹, нектарина – Diamond Bright, Rose Diamond, Super Gueen, до середньостиглих – Віриня, Рум'яний нікітський, Достойний, Сяйво, Azurite, Harrow Diamond, Kaprise, Tardiv (T-3), Early White Griaht, Wastaw і Spring Bright (нектарин), середньо-пізніх – Harrow Beauty (BL-Л), Summer Lady, Top Svit (T-5), Benedicte, Ювілейний Сидоренка і Diamond Ray (нектарин), пізньостиглих – Montar і Zephir⁺ (нектарин). Підщепа – сіянці персика сорту Підщепний 1, схема садіння – 5 x 4 м, кількість облікових дерев – 6-8. Для зрощування саду використовується стаціонарна система. Ґрунт темно-каштановий, слабосолонцюватий, утримується під чорним паром. Деревя сформовані у вигляді поліпшеної чаші.

Морфологічний опис плодів та облік урожаю виконували згідно з «Програмою і методикою сортоизучення плодовых, ягодных и орехоплодных культур» [8].

Початок вступу дослідних насаджень у плодоношення – 2010 рік. Слід відмітити, що у 2012 р. врожаю не було, тому що на початку лютого температура повітря становила мінус 25,5⁰С і виявилася критичною не тільки для генеративних бруньок, а й одно- та дворічної деревини. Внаслідок цього дерева довелося омолоджувати, що знизило врожайність у 2013 році. У зв'язку з цим у статті наведено середній показник семирічних садів (табл. 1).

1. Урожайність сортів персика та нектарина

Сорт	Урожайність, кг/дер.			
	2010	2011	2013	середнє
Сорти селекції МДСС				
Згода	5,0	20,9	10,7	12,2
Віриня	11,8	23,4	6,9	14,0
Ювілейний Сидоренка	3,0	7,3	4,3	4,9
Сяйво	1,3	13,9	11,0	8,7
Селекції НБС				
Понтійський	1,7	15,0	3,3	6,7
Темісовський	2,8	18,3	12,5	11,2
Рум'яний нікітський	5,8	17,2	6,2	9,7
Лакомий	5,6	21,8	7,0	11,5
Нікітський подарок	3,0	19,3	7,0	9,8
Гранатовий	0,0	10,7	7,3	6,0
Достойний	1,0	17,8	6,5	8,4
Нарядний нікітський	8,3	16,7	8,8	11,3
Інтродуковані сорти персика				
Montar ²	0,0	8,2	7,0	5,1
Harbinger	3,4	9,6	1,7	4,9
Corg Line	4,0	26,1	9,6	13,2
T-h 4	3,1	28,7	6,6	12,7
Harnas (HW-233)	5,4	27,0	5,0	12,5
Tardiv (T-3)	5,6	19,2	9,5	11,4
Early White Griaht	5,0	23,0	22,5	16,8
Azurite	1,0	16,0	1,8	6,3
Wastaw	1,0	15,0	4,0	6,7
Benedicte	4,8	18,0	19,2	14,0
Top Svit (T-5)	5,8	20,0	10,3	12,0
Corindor ¹	0,0	4,8	3,7	2,8
Harrow Diamond	0,0	25,0	6,0	10,3
Harrow Beauty (BL-Л)	0,0	10,0	0,0	3,0
Summer Lady	0,0	4,8	6,7	3,8
Kaprise	0,0		2,0	
Інтродуковані сорти нектарина				
Diamond Bright	8,5	7,8	7,5	7,9
Rose Diamond	6,7	22,9	1,0	10,2
Super Queen	1,0	15,8	6,2	7,7
Spring Bright	1,0	15,9	3,2	6,7
Diamond Ray	5,0	7,2	6,2	6,1
Zephir ⁺	1,0	10,2	8,2	6,5

Примітка. Дані за 2012 р. у таблиці відсутні у зв'язку з тим, що у тому році врожаю не було через сильне пошкодження дерев морозами.

Результати і обговорення. Серед досліджуваних сортів персика у семи урожай у 2010 році не зафіксований (див. табл. 1), а у п'яти цей показник варіював від 1,0 (Достойний, Azurite, Wastaw) до 1,7 кг/дер. (Понтійський). Отже, у 12 сортів не виявлено скороплідність. Разом із тим у семи урожайність знаходилася в межах від 2,8 (Темісовський) до 4,8 кг/дер. (Benedicte). Значним цей показник був у дев'яти сортів – від 5,0 (Згода, Early White Griaht) до 11,8 кг/дер. (Віриня). Щодо нектарина, то у Super Queen, Spring Bright і Zephir⁺ не виявлено скороплідності, а в решти сортів урожайність коливалася від 5,0 (Diamond Ray) до 8,5 кг/дер. (Diamond Bright).

За середньою врожайністю (понад 10 кг/дер. у перші роки плодоношення) виділилися сорти персика, занесені до Держреєстру... – Темісовський (11,2 кг/дер.), Лакомий (11,5), Згода (12,2) і Віриня (14,0 кг/дер.), із перспективних селекції НБС – Нарядний нікітській, а також інтродуковані Narrow Diamond (10,3 кг/дер.), Tardiv (Т-3) (11,4), Top Svit (Т-5) (11,7), Т-н 4 (12,7), Harnas (НВ-233) (12,5), Corg Line (13,2), Benedicte (14,0), Early White Griaht (16,8 кг/дер.). Серед сортів нектарина відзначився лише Rose Diamond (10,2 кг/дер.).

У ринкових умовах проблема конкурентоспроможності сортів персика та нектарина набуває особливої актуальності. Однією із складових продуктивності сорту є середня маса плодів, яка визначає їх товарність. Персик та нектарин є великоплідними породами, і висока врожайність в окремі роки може призводити до зниження названого показника.

За результатами досліджень (табл. 2), групу із середньою масою плодів 101-125 г представляють сорти персика раннього строку досягання (перша-друга декади липня). Вони відповідають вимогам до сортів з плодами розміром вище за середній. Варіабельність середньої маси знаходилася у межах 105,9 (Понтійський) - 121,7 г (Нарядний нікітській).

Більшість сортів персика відзначалася великоплідністю (22 або 78,6%). У сортів з великими плодами (126-175 г) середня маса варіювала від 126,1 (Згода) до 172,3 г (Достойний), а з дуже великими (понад 175 г) – від 175,7 (Tardiv (Т-3)) до 275,2 г (Ювілейний Сидоренка).

Всі досліджувані сорти нектарина також відзначалися великоплідністю, а вищезгаданий показник коливався від 98,6 (Rose Diamond) до 168,3 г (Zephir⁺).

Стабільність середньої маси незалежно від урожайності спостерігалась у плодів сортів, що занесені до Держреєстру... станом на 2013 рік – Віриня, Ювілейний Сидоренка, Сяйво, Темісовський, Рум'яний нікітський; сортів Достойний та Гранатовий селекції НБС, а також в інтродукованих Т-н 4, Benedicte, Tardiv (Т-3), Corindor¹, Azurite, Early White Griaht, Wastaw.

Ця ознака притаманна також усім сортам нектарина, за винятком Super Queen.

Більшість сортів персика відзначалася великоплідністю (22 або 78,6%). У сортів з великими плодами (126-175 г) середня маса варіювала від 126,1 (Згода) до 172,3 г (Достойний), а з дуже великими (понад 175 г) – від 175,7 (Tardiv (Т-3)) до 275,2 г (Ювілейний Сидоренка).

2. Розподіл сортів персика за масою плодів залежно від строків досягання

Ранньостиглі	Середньостиглі	Середньо-пізні	Пізньостиглі
Сорти з плодами розміром, вищим за середній (101-125 г)			
Понтійський			
Гранатовий			
Нарядний нікітський			
Нікітський подарок			
Harbinger			
Corg Line			
Сорти з великими плодами (126-175 г)			
Згода	Віриня	Narrow Beauty (BL-Л)	Montar ²
Темісовський	Рум'яний нікітський	Summer Lady	
Лакомий	Достойний	Top Svit (Т-5)	
Т-h 4	Сяйво		
Harnas (HW-233)	Azurite		
	Narrow Diamond		
	Kaprise		
Сорти з дуже великими плодами (понад 175 г)			
Corindor ¹	Tardiv (Т-3)	Ювілейний Сидоренка	
	Early White Griaht	Benedicte	
	Wastaw		
Сорти нектарина з дуже великими плодами (понад 81 г)			
Diamond Bright	Spring Bright	Diamond Ray	Zephir ⁺
Rose Diamond			
Super Queen			

Більшість сортів персика відзначалася великоплідністю (22 або 78,6%). У сортів з великими плодами (126-175 г) середня маса варіювала від 126,1 (Згода) до 172,3 г (Достойний), а з дуже великими (понад 175 г) – від 175,7 (Tardiv (Т-3)) до 275,2 г (Ювілейний Сидоренка).

Всі досліджувані сорти нектарина також відзначалися великоплідністю, а вищезгаданий показник коливався від 98,6 (Rose Diamond) до 168,3 г (Zephir⁺).

Стабільність середньої маси незалежно від урожайності спостерігалась у плодів сортів, що занесені до Держреєстру... станом на 2013 рік – Віриня, Ювілейний Сидоренка, Сяйво, Темісовський, Рум'яний нікітський; сортів Достойний та Гранатовий селекції НБС, а також в інтродукованих Т-h 4, Benedicte, Tardiv (Т-3), Corindor¹, Azurite, Early White Griaht, Wastaw.

Ця ознака притаманна також усім сортам нектарина, за винятком Super Queen.

Персик, як жодна інша кісточкова порода, характеризується великим різноманіттям форми плодів, забарвлення шкірочки та м'якоті, консистенції останньої, смаку, аромату. Його плоди споживаються у свіжому вигляді протягом трьох-чотирьох місяців. Нарядні, яскраво

забарвлені плоди сортів, які вивчалися, мають привабливий зовнішній вигляд (7,9-8,3 бала), але особливо – сортів Достойний (8,6 бала), Azurite (8,6), Summer Lady (9,0), Kaprise (8,5 бала). Серед сортів нектарина – Zephir⁺ і Rose Diamond (8,6 і 8,3 бала відповідно).

Смак плодів персика – це неповторний тонкий аромат, соковитість м'якоті, гармонійне поєднання цукру та кислоти, що не залишає байдужими споживачів. За дегустаційною оцінкою більшість свіжих плодів відзначалася дуже добрим смаком (7,6-8,3 бала), але відмінний притаманний лише сортам Ювілейний Сидоренка, Early White Griahт (по 8,5 бала), Azurite (8,6 бала).

За комплексом господарсько-біологічних ознак виділено сорти персика та нектарина, перспективні для південного Степу України (табл. 3), серед них занесені до Держреєстру... – Згода, Лакомий, Темісовський та Віриня, сорт НБС Нарядний нікітській, а також вісім інтродукованих і сорт нектарина Rose Diamond.

У зв'язку з тим, що опис районуваних сортів персика та нектарина подано на сайтах НДУ, наводимо стислий опис нових інтродукованих.

Top Svit (Т-5). Канадський сорт. Дерево середньоросле з овальною кроною середньої густоти. У плодоношення вступає на четвертий рік. Скороплідний, урожайність 6 т/га у перші роки плодоношення. Квітки трояндоподібні.

Плоди від вищесередніх до великих, округлі, асиметричні з дзьобиком на верхівці, жовто-оранжеві, з темно-червоним густонасиченим рум'янцем на більшій частині. М'якоть оранжева, волокниста, кислувато-солодка, добре відокремлюється від кісточки. Дегустаційна оцінка свіжих персиків – 7,6 бала.

Строк досягання – третя декада серпня. Сорт універсальний, транспортабельність середня.

Harnas HW-233. Польський сорт. Дерево компактне, середньоросле з округлою кроною. Скороплідний, урожайність 6,2 т/га у перші роки плодоношення. Квітки дзвоникоподібні.

Плоди великі, округлі, жовто-оранжеві, симетричні, з темно-червоним густонасиченим забарвленням на більшій частині. М'якоть жовто-оранжева, волокниста, щільна, солодко-кислувата, добре відокремлюється від кісточки. Дегустаційна оцінка свіжих персиків – 7,6 бала.

Строк досягання – кінець другої – початок третьої декад липня. Сорт столовий, транспортабельність висока.

Benedicte. Французький сорт. Дерево середньоросле з компактною широкорозлогою кроною. Сорт скороплідний, урожайність у перші роки плодоношення 7 т/га. Квітки дзвоникоподібні.

Плоди дуже великі, округлі, симетричні зі слабовдавненою верхівкою, білі, з темно-червоним рум'янцем на 2/3 поверхні. М'якоть біла, хрящувата, солодко-кислувата, ароматна, відокремлюється від кісточки. Дегустаційна оцінка свіжих персиків – 7,6 бала.

Строк достигання – початок третьої декади серпня. Сорт універсальний, транспортабельність висока.

Corg Line. Походження невідоме. Дерево середньоросле з компактною овально-видовженою кроною. Сорт скороплідний, урожайність 6,6 т/га у перші роки плодоношення. Квітки трояндоподібні.

Плоди масою 117,8 г, округлої форми, асиметричні зі слабовиступаючим дзьобиком на верхівці та червоним густонасиченим рум'янцем на більшій частині. М'якоть жовто-оранжева, волокниста, кислувато-солодкого смаку, добре відокремлюється від кісточки. Дегустаційна оцінка свіжих персиків – 8,0 балів.

Строк достигання – друга декада липня. Сорт столовий, транспортабельність середня.

Tardiv (T-3). Канадський сорт. Дерево нижче за середньоросле з компактною кулястою густою кроною. Скороплідний, урожайність 5,7 т/га у перші роки плодоношення. Квітки дзвоникоподібні.

Плоди великі, округлі симетричні, зі слабовиступаючим дзьобиком на верхівці, жовто-оранжеві, з темно-червоним смугастим рум'янцем, що займає 2/3 поверхні. М'якоть оранжево-жовта, хрящувата, кисло-солодка, соковита, не відокремлюється від кісточки. Дегустаційна оцінка свіжих персиків – 7,6 бала.

Строк достигання – початок третьої декади липня. Сорт універсальний, транспортабельність висока.

T-h 4. Канадський сорт. Дерево середньоросле з ширококорозлогою кроною середньої густоти. Скороплідний, урожайність 6,4 т/га у перші роки плодоношення. Квітки дзвоникоподібні.

Плоди великі, округлі, асиметричні, з сильновиступаючою верхівкою, жовто-оранжеві, з темно-червоним мармуровим рум'янцем на сонячному боці. М'якоть жовто-оранжева, хрящувата, солодкувато-кисла, від кісточки не відокремлюється. Дегустаційна оцінка свіжих персиків – 7,9 бала.

Строк достигання – кінець другої – третя декада липня. Сорт універсальний, транспортабельність висока.

Early White Griah. Американський сорт. Дерево середньоросле, компактне з ширококорозлогою кроною. Скороплідний, урожайність 8,4 т/га у перші роки плодоношення. Квітки трояндоподібні.

Плоди великі, округлі, симетричні, кремові, з сильновтиснутою верхівкою та рожево-червоним мармуровим рум'янцем, що займає 2/3 поверхні плоду. Сама м'якоть кремово-біла, хрящувата, щільна, солодко-кисла, ароматна, від кісточки не відокремлюється. Дегустаційна оцінка свіжих персиків – 8,5 бала.

Строк достигання – перша декада серпня. Сорт універсальний, транспортабельність висока.

3. Господарсько-біологічні показники перспективних сортів персика та нектарина (2010-2013 рр.)

Сорт	Строк досягання плодів (декада, місяць)	Маса плоду, г			Урожайність		Привабливість зовнішнього вигляду, бал	Дегустаційна оцінка свіжих плодів, бал
		мінімальна	максимальна	середня	кг/дер.	т/га		
Сорти персика, занесені до Держреєстру...								
Згода	Друга-третя д., 07	104,3	162,9	126,1	12,2	6,1	8,0	7,9
Лакомий	Друга-третя д., 07	102,7	182,2	153,4	11,5	5,8	8,0	7,7
Темісовський	Третя д., 07	135,1	158,4	146,1	11,2	5,6	8,0	7,6
Віриня	Третя д., 08	130,0	154,6	142,9	14,0	7,0	8,0	8,0
Перспективні								
Corg Line	Друга д., 07	90,7	153,3	117,8	13,2	6,6	8,0	8,0
Нарядний нікітській	Друга-третя д., 07	113,3	135,6	121,1	11,3	5,6	7,9	7,6
Harnas (HW-233)	Друга-третя д., 07	104,3	140,0	126,4	12,5	6,2	8,5	7,6
T-h 4	Друга-третя д., 07	126,3	178,0	144,7	12,7	6,4		7,9
Tardiv (T-3)	Третя д., 07	129,3	217,9	175,7	11,4	5,7	7,9	7,6
Early White Griah	Перша д., 08	144,6	196,3	178,4	16,8	8,4	8,0	8,5
Benedicte	Третя д., 08	178,4	186,8	181,8	14,0	7,0	8,0	7,6
Top Svit (T-5)	Третя д., 08	101,3	200,3	165,9	11,7	5,8	8,0	7,6
Перспективні сорти нектарина								
Rose Diamond	Друга д., 07	86,7	117,3	98,6	10,2	5,1	8,3	7,7

Rose Diamond. Канадський сорт нектарина. Дерево розміру нижче середнього, компактне з широкорозлогою кроною. Скороплідний, урожайність 5,1 т/га у перші роки плодоношення. Квітки трояндоподібні.

Плоди великі, овальні, асиметричні, з сильновтиснутою верхівкою, жовті, з червоно-синюватим густонасиченим рум'янцем на більшій частині поверхні. М'якоть жовта, волокниста, кислувато-солодка, від кісточки відокремлюється. Дегустаційна оцінка свіжих персиків – 7,7 бала.

Строк досягання – друга декада липня. Сорт універсальний, транспортабельність середня.

Висновки. За результатами вивчення 34 сортів персика та нектарина селекції МДСС імені М.Ф.Сидоренка, НБС та інтродукованих із далекого зарубіжжя виділено 13, перспективних за скороплідністю (3,1-11,8 кг/дер. на четвертий рік садіння), урожайністю вже на початку плодоношення (5,1-8,4 т/га), великоплідністю (126,1-181,8 г), привабливістю зовнішнього вигляду (7,9-8,5 бала) та дегустаційною оцінкою свіжих плодів (7,6-8,5 бала).

Список використаної літератури

1. *Бленда В.Ф.* Биохимическая оценка перспективным сортам персика / В.Ф. Бленда Н.Н. Клочко, И.В. Иващенко и др. // Садоводство и виноградарство. – 2005. – № 4. – С. 19-20.
2. *Державний реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні в 2013 році / Державна ветеринарна та фітосанітарна служба України.* – К., 2013. – С. 444-449.
3. *Драгавцева И.А.* Персик на юге России и Украины: [моногр.] / И.А. Драгавцева, Н.М. Запорожец, И.Н. Рябов и др.– Краснодар: Центральная, 2001. – 120 с.
4. *Клочко Н.М.* Нові сорти персика селекції Інституту зрошуваного садівництва / Н.М. Клочко, Т.Г. Іванова // 36. наук. праць. Ч.1. Агрономія. – Умань: Уман. держ. агр. ун-т., 2008. – Вип. 67. – С. 173-176.
5. *Клочко Н.Н.* Факторы стресса персика в Южной степной зоне Украины / Н.Н. Клочко // Достижения и перспективы селекции, возделывания и использования плодовых культур: матер. междунар. науч. конф., посвящ. 200-летию Никит. Ботанического сада (Ялта, 24 -27 окт.2011 г.). - Ялта, 2011. – С. 101-103.
6. *Клочко Н.Н.* Качество плодов интродуцированных сортов персика [Электронный ресурс] / Н.Н.Клочко // Интернет-конференция по садоводству, 9-11 июля 2013 г. – Сочи: ГНУ ВНИИЦиСК, 2013. – Режим доступа: <http://www.vniisubtrop.ru/internet-conference/332-kachestvo-plodov-introdutsirovannykh-sortov-persica.htm>.
7. *Помология. Т. 3.* Абрикос, персик, алыча / науч. ред. А.Д. Чиж, В.В. Павлюк. – К.: Урожай, 1997. – С. 80-208.
8. *Программа и методика сортоизучения плодовых, ягодных и орехоплодных культур / [под общ. ред. Г.А. Лобанова].* – Мичуринск, 1973. – 491 с.
9. *Районовані сорти плодкових і ягідних культур селекції Інституту зрошуваного садівництва [довідник] / за ред. М.І. Туровцева, В.О. Туровцевої.* – К.: Аграрна наука, 2002. – С. 113-118.
10. *Сорти плодкових культур селекції Інституту зрошуваного садівництва імені М.Ф. Сидоренка, придатні для поширення в Україні [каталог] / [Л.М. Толстолік, М.І. Туровцев, В.О. Туровцева та ін.]* – Мелітополь, 2010. – 42 с.